

МОНІТОРИНГ РІВНЯ ПОШИРЕНOSTІ БУЛІНГУ В ОСВІТНІХ УСТАНОВАХ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Кузнiченко С. О.

проректор

Одеського державного університету внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Градова Ю. В.

доцент кафедри конституційного і муніципального права

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Проблема булінгу в шкільному середовищі є широко розповсюдженою не тільки в Україні, але й в усьому світі. Жертвою булера може стати особа у будь-якому віці, проте найбільш вразливою категорією є саме шкільні учні, хоча випадки булінгу стосовно вчителів також мають місце. Булінг зачіпає різні сфери шкільного життя: почуття безпеки у школярів і вчителів, фізичне і психологічне здоров'я, якість і ефективність діяльності, культуру шкільного життя в цілому. Саме тому так важливо зупинити дану проблему, яка вимагає активних дій з боку держави, адміністрації школи та батьків.

18 грудня 2018 р. Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)», який вніс зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про освіту», доповнивши їх статтями про булінг. Згідно даного Закону під булінгом слід розуміти діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Типовими ознаками булінгу згідно законодавства є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Прийняття даного Закону було зумовлено широким розповсюдженням булінгу в країні серед шкільного середовища. Так, за результатами дослідження, проведеного UNICEF в Україні, станом на липень 2017 року 67% дітей віком від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу лише за останні 2-3 місяці. З них 24% дітей були потерпілими, а 48% навіть нікому не розповідали про це. При цьому діти з бідних родин стають жертвами булінгу в два рази частіше. Також до категорії найбільш уразливих жертв булінгу підпада-

ють діти, що не дуже активно спілкуються з однолітками та діти, що є внутрішньо переміщеними особами [1].

Тому першим кроком стратегії в протидії булінгу в Україні було обрано перекладення булінгу в ранг адміністративного проступку. Одразу можна наголосити на тому, що такі модифікації не були унікальними у своєму роді, вони стали логічним запозиченням усталеної практики багатьох країн світу. В цьому вбачається позитивна сторона, адже законодавець при виборі варіанту дій не експериментує, а користується найкращими здобутками світових напрацювань.

Перші дослідження в сфері насильства серед дітей та молоді проводились в 1960-1970 рр. шведським лікарем Петером-Паулем Хайнеманом, який на основі своїх напрацювань опублікував книгу «Мобінг. Групове насильство серед дітей і дорослих» (*автор*. мобінг та булінг розглядаються як слова синоніми). Однією з найвідоміших є робота норвежського психолога Дена Олвеуса «Булінг у школі: вирішення проблеми», яка базувалась на дослідженнях проведених в 1983 році серед норвежських учнів. За даними Дена Олвеуса приблизно 16% дівчаток і 17,5% хлопчиків у всіх розвинених країнах світу 2-3 рази на місяць стають жертвами булінгу в тій чи іншій формі. Аналогічні дослідження проводились у Німеччині, результати яких підтвердили статистичні дані Д. Олвеуса та склали 15 % жертв булінгу серед усіх опитаних.

У 2014-2015 рр. під егідою Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) було проведено дослідження щодо розповсюдження булінгу серед хлопчиків 11-15 років, в якому брало участь 27 країн. Трійку лідерів у даному дослідженні очолює Австрія (21, 2%), Естонія (20, 3%) та Росія (18%), а найнижчий показник відмічається у Швеції (4%). Слід констатувати той факт, що Швеція є найбільш прогресивною країною в процесі боротьби з булінгом, оскільки перші наукові дослідження на її теренах були проведені ще п'ятдесят років тому, то держава зрозуміла масштаби цієї проблеми і виробила законодавчу стратегію боротьби з цюкуванням прийняттям відповідного закону у 2006 році.

Цікавим є досвід Канади у вирішенні питань антибулінгового характеру. Так, результати опитувань, проведених в 1999 році серед 490 учнів 8-10-х класів показали, що 64% школярів вважали булінг нормальною частиною шкільного життя, а до агресора ставились як до особи, що користується популярністю та авторитетом серед своїх однолітків [2]. Насьогодні ситуація змінилась завдяки активній участі держави у регулюванні даного процесу: в деяких частинах країни прийнято антибулінгове законодавство (Онтаріо (2011р.), Квебек (2012 р.), Манітобі (2012 р.), Нова Шотландія (2012 р.), Альберт (2012 р.), Ньюбранзвік (2012 р.) тощо). Антибулінговим законодавством визначено процедуру покарань учнів, які ініціюють булінг, передбачено щорічне проведення Тижня для підвищення обізнаності про булінг та його попередження, створення кодексів поведінки учнів та розробка антибулінгового й антинасильного плану в школах. Для створення, реалізації та моніторингу шкільного антибулінгового плану формується робоча група у складі вчителів, адміністрації школи, батьків, учнів, поліцейських та зацікавлених членів громади [3]. Крім того розроблюється план дій на випа-

док булінгу в школі, який включає психологічну підтримку жертви, роботу зі свідками та булером, здійснюється моніторинг та оцінка ефективності плану.

У США антибулінгова компанія почалась ще у 1999 році прийняттям відповідного закону у штаті Джорджія, останній штат приєднався до даної компанії у 2015 році. Тобто незважаючи на відсутність єдиного федерального закону, який би регулював дане питання, кожен з окремих штатів має свою законодавчу базу в боротьбі з булінгом в шкільному середовищі. Найбільш суворий контроль в цьому напрямку практикується в штаті Нью-Джерсі: кожна школа зобов'язана скласти відповідний план протидії булінгу, звітувати про кожний окремий випадок в державні органи та постійно повідомляти про ситуацію загалом [4, с. 15].

Соціальна природа булінгу досить багатогранна: нерівність дітей за майновим та владним цензом; наявність фактично неконтрольованої пропаганди насильства, наркотиків, спиртних напоїв – всього, що може бути джерелом або збудником неконтрольованого витоку агресії в учнів, психіка яких і без того є досить хиткою та вразливою; відсутність пропаганди мирного вирішення спорів та урегулювання конфліктів ненасильницьким способом; низький рівень правосвідомості та правової освіченості громадян [5].

Незважаючи на позитивний момент, що полягає у нормативному закріпленні адміністративної відповідальності за вчинення булінгу до учасника учбового процесу в Україні, не можна говорити про її ефективність. Оскільки в більшості випадків тягар накладений судом у розмірі 50-100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян лягає на батьків булера. За перший квартал 2019 року лише в Житомирській області поліцейськими було складено 7 протоколів про булінг (два на дітей і п'ять на батьків). Є й перше судове рішення, що було винесене Бориспільським міськрайонним судом Київської області щодо школярки, яка знущалась над жертвою. В Хмельницькій області суд визнав старшокласника винним у вчиненні адміністративного правопорушення за булінг вчителя. Тобто процес боротьби та викорінення булінгу із середовища підлітків зрушився з мертвої точки, проте корені даної проблеми знаходяться глибше. Тому в даному випадку треба не карати, а пояснювати потенційним булерам, їхнім жертвам та просто свідкам цих дій до чого це може в кінцевому випадку привести. А наслідки є неприємно вражаючими: для жертв булінгу це починається з психологічної травми і закінчується суїцидом, для булера адміністративна відповідальність може стати реальним строком вже за кримінальним законодавством.

Тому до антибулінгового процесу потрібно долучати висококваліфікованих психологів, поліцейських, адміністрацію учбового закладу, батьків. Лише їхня спільна робота з проведення бесід, тренінгів, анкетувань може вчасно виявити загрозу і зупинити булера та його жертву від незворотних наслідків. Тобто потрібно зосередитись на превентивних заходах, а не на покаранні правопорушника, який після сплати його батьками адміністративного стягнення у вигляді штрафу, може відчувати безкарність для себе особисто і продовжувати цькувати однолітків. Протидія булінгу в Україні зараз знаходиться на початковій стадії. Не можна заперечувати ефективність впроваджених та

існуючих зараз заходів боротьби із булінгом. Проте досвід передових країн світу доводить те, що пріоритет має надаватися профілактиці існування цього явища, що буде більш дієвим, адже попередивши негативний вплив не треба турбуватися про те, як його подолати.

Література:

1. Офіційний веб-портал UNICEF в Україні URL : https://www.unicef.org/ukraine/media_31250.html. (дата звернення 7.05.2019 р.)
2. Stop a bully. Canada bullying statistics URL : <http://www.stopabully.ca/bullying-statistics.htm> (дата звернення 8.05.2019 р.)
3. Костюк О. Досвід Канади щодо антибулінгової роботи у середній школі. Порівняльно-педагогічні студії. № 4 (26). 2015. С. 28-35.
4. Analysis of State Bullying Laws and Policies / U.S. Department of Education Office of Planning, Evaluation and Policy Development Policy and Program Studies Service. 2011. 182 p.
5. Іваній О. М. Соціальна та кримінально-правова характеристика булінгу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 3. Том 2. 2018. С. 107-110.